

BRESLELE ARMURIERILOR DIN SIBIU¹, CLUJ ȘI BRAȘOV – FUNCȚIILE LOR MILITARE. 2. BRESLELE ARMURIERILOR DIN CLUJ (sec. XIV - XVI)

Ioan Marian ȚIPLIC

Problema implicării breslelor în apărarea orașelor fortificate transilvănene a fost îndelung dezbătută în istoriografia ce face referire la acest segment de istorie a orașelor, începând din secolul trecut și mai ales în perioada anilor '50 - '80 ai secolului nostru.

Factorii care au dus la implicarea breslelor în construirea și apărarea fortificațiilor orășenești au fost reliefați, pe scurt, în partea I-a a acestui articol². Cadru legislativ, necesar a fost creat în timpul domniei regelui Sigismund de Luxemburg (1387-1437), care a dispus întărirea orașelor și înconjurarea lor cu noi fortificații, apărarea și întreținerea acestora fiind date în grija breslelor³. Această dispoziție regală este doar finalizarea unui proces ce a început după marea invazie mongolă din 1241, când majoritatea orașelor transilvane au fost distruse.

În ceea ce privește Clujul, la acea dată sat-cetate, a fost în întregime distrus de mongolii aflați sub comanda lui Kadan⁴ și nu a mai apărut în documente (sub denumirea de civitas) decât la începutul sec. XIV, când este menționat în documentul din 19 august 1316 a lui Carol Robert în care se subliniază faptul că regele Ștefan (1270-1272) – *voind să întemeieze odinioară și să așeze numita cetate Cluj*⁵, dăruise oaspeților de aici numeroase privilegii.

Normalizându-se situația politică în interiorul Transilvaniei, odată cu venirea angevinilor pe tronul Ungariei, se creează premisele unei dezvoltări puternice a orașelor, datorită și politicii de susținere a lor ca și contrapondere la apariția marilor feude

1. Vezi pentru prima parte I. M. Țiplic, *Breslele armurierilor din Sibiu, Cluj și Brașov-rolul lor în apărarea Transilvaniei de sud*. 1. *Bresle armurierilor din Sibiu și funcția lor militară*, apărut în *Sargetia*, XXVI/1, 1995-1996, p. 487-498.

2. *Ibidem*, p. 487 sqq.

3. *Ibidem*, p. 489; Gh. Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986, p. 31.

4. *Istoria Clujului*, sub red. acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj, 1974, p. 79; coordonator Béla Köpeczi, *Histoire de la Transylvanie*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, p. 192; Gy. Györffy, *Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*, vol. III, Budapesta, 1987, p. 356.

5. ...volens olim fundare et congregare predictam Kulusuar, *Istoria Clujului*, p. 79; *Documente privind istoria României*, veac. XIV, vol. I, p. 251-253 (mai departe Documente.); Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der deutschen in Siebenbürgen*, vol. I, p. 319-320 (mai departe Ukb.).

autonome administrativ față de puterea centrală. În acest context are loc apariția și dezvoltarea meșteșugurilor breslașe în Clujul sec. XIV-XVI, registrul de venituri al orașului Cluj pe anul 1453 oferind posibilitatea cunoașterii structurii profesionale a populației active, care se repartiza astfel: 6% croitori; 4% cizmari-pantofari; 2,64% fierari; 2% tolbari; 1,5% arcari; 1,3% săgetari și 0,17% scutari, din cca. 4500-4800 de plătitori de impozite la care se adaugă necontribuabilii, rezultând un număr total de cca. 6000 locuitori⁶.

Breasla fierarilor. La început meșteșugul matcă al fierăritului nu se divizase în diverse specialități, ci fierarii confecționau felurite obiecte: porți de fier, zăvoare, cuțite, securi, săbii, pintenii etc. Faptul acesta este susținut de câteva menționări documentare din sec. XIII-XIV, din primele momente ale genezei breslelor, cum ar fi descoperirea fierăriei de la Șelimbăr, unde alături de alte obiecte s-au descoperit și câteva spade și bare de spadă aflate în proces de făurire⁷, menționarea existenței breslei fierarilor în Sibiu în anul 1376, având ca branșe: cuțitari, căldărari, săbieri, etc⁸ și atestarea în a doua jumătate a sec. XIV a trei fierari în Slimnic⁹, exemplele mai putând continua.

În Cluj fierarii sunt atestați documentar pentru prima dată în anul 1362 într-un document ce atesta o vânzare de către *Nicolaus et Henlinus fabri* a curții pe care o posedau împreună pe Str. Podului (azi str. Horea)¹⁰, pentru ca un secol mai târziu, în 20 iulie 1467, magistratul Clujului să aprobe, la cererea fierarilor Antoniu, Simon, Ștefan și Ieronim, statutele breslei; din cuprinsul lor rezultând că breasla este mult mai veche¹¹.

Pe măsura diversificării produselor făurite de fierari devine o necesitate specializarea lor în diverse branșe, pentru a putea face față cererilor crescânde de pe piață. Astfel în 17 martie 1462, lăcătușii împreună cu *pintenarii* își organizează o breaslă separată de cea a fierarilor, stabilindu-și statutele după cele ale breslelor similare existente în Sibiu, Sighișoara și Brașov¹². Statutele stabileau că pot fi primiți ca membri doar aceia care pot face dovada că s-au născut în pat legitim și din părinți cinstiți¹³ și numai dacă plătesc taxa de admitere în valoare de 4 florini aur; principalele produse ale breslei erau lăcătele, zăvoarele, pintenii, scările de șa (art. 6)¹⁴. Staroști

6. *Istoria Clujului*, p. 102; 105; Șt. Pascu, *Demografia istorică, în Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol. I, Cluj, 1972, p. 48; Idem, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 246; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI.. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, p. 27-28

7. K. Horedt, *Eine söchische Schmiede des 13 Jahrhunderts. (Ein archäologischer Beitrag zur Herkunftsforschung der Siebenbürger Sachsen)*, în *Emlek könyv Kelmén Lajos. Születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 1957, p. 349; pentru detalii I. M.Țiplic, *op. cit.*, p. 489, pl. II

8. *Ukb.*, II, Sibiu, 1897, p. 449-452; I. M.Țiplic, *Die Waffenschmiede Zunft aus Hermannstadt (XIV-XVI)*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, nr. 40, în curs de apariție

9. Șt. Pascu, *Meșteșugurile...*, p. 66

10. L. Makkai, *Kiadatlan oklevelek Kolozsvár Középkori történetéhez*, Cluj, 1947, p. 5-6

11. *Ukb.*, VI, București, 1981, p. 291-292; E. Jakab, *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez*, I, Buda, 1888, p. 221; *Documente...*, II, 2, p. 180 doc. nr. 160

12. *Istoria Clujului*, p. 116; *Ukb.*, VI, p. 116, doc. 3277; orig. Arh. St. Cluj-Napoca, Zunfturkunden, nr. 3

13. *...hic de legitimo thoro et honestis parentibus procreatum*

14. *Ukb.*, VI, p. 116 doc. nr. 3277

ai breslei au fost aleși *Johannes et Petrus seratores* (lăcătuși - n.n.), cei care iau inițiativa de a cere lui Lukas Kerekes, judele Clujului, să aprobe constituirea breslei și statutele ei¹⁵. Din statute mai reiese că rolul principal îl jucau meșterii lăcătuși, deși se spune că pintenarii au drepturi egale cu lăcătușii și acest lucru devine o certitudine la 7 aprilie 1475 când se transcriu statutele breslei la cererea meșterilor Blasiu, Iosif și Mihail *seratores atque calcaristae*¹⁶. Desprinderea pintenarilor și formarea de către ei a unei bresle separate are loc abia în sec. XVII¹⁷, dezvoltarea meșteșugului neavând de suferit de pe urma transformărilor în domeniul armamentului, produsele confecționate fiind necesare cavaleriei, armă de mare importanță în epoca respectivă.

Branșa săbierilor. Șlefuitorii de săbii (*eruginatores*) sunt amintiți în Cluj pentru prima dată în documentul datat 12 noiembrie 1484, când magistratul din Cluj, Johannes Markus, adevărate statutele breslei reunite a arcarilor, șelarilor, *săbierilor*, curelarilor, *scutarilor și săgetarilor*¹⁸. În textul statutelor sunt pomeniți *Gregorius, Johannes et Martinus eruginatores*¹⁹, alături de alți meșteri ai celorlalte branșe, care au avut inițiativa promovării statutelor pentru noua breaslă. Din text reiese că noile statute sunt doar reactualizări ale statutelor mai vechi²⁰, ceea ce ne facem să avansăm ipoteza că o breaslă care grupa măcar în parte unele din branșele mai sus pomenite a existat cu câțiva ani mai înainte.

Noua breaslă și-a ales ca patron pe Sf. Francisc în numele căruia ridică un altar în biserica parohială. Modalitatea de primire în breaslă presupune aceleași etape ca și la breasla lăcătușilor și pintenarilor și anume dovedirea provenirii dintr-o familie onorabilă și plățirea unei taxe de înscriere în valoare de 3 florini aur și 4 livre de ceară, ce va fi folosită pentru întreținerea altarului breslei și pentru aprovizionarea cu lumânări a acestuia²¹. Statutele mai stabilesc și dreptul exclusiv al meșterilor breslași de a deține monopolul pieței din oraș sau din afara lui, precum și faptul că un meșter poate să țină pe lângă el trei ucenici: unul avansat, unul mediu și unul începător²².

Din modul în care sunt menționați inițiatorii statutelor reiese că branșa arcarilor deține o pondere economică mai mare, fiind, prin reprezentanții ei, prima în cadrul breslei reunite; săbierii fiind pe locul al treilea, după șelari²³.

În anul 1557 săbierii (*magistri eruginatores*) cereau voie cizmarilor să folosească moara lor de argăsit (*chermalom*) pentru a-și instala o piatră de tocilă (*volorium cotis*), pe care să-și ascută și să-și lustruiească săbiile²⁴.

15. *Ibidem*

16. *Ukb.*, VII, p. 38-39, doc. nr. 4034; statutele au mai fost publicate de Finály în *Az Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyvei*, vol. V, 1868-1870, Cluj, 1871 și L. Szádeczky, *Iparfejtlődés és czéhek története Magyarországon*, Vol. I Budapesta, 1915, p. 44

17. E. Jakab, *op. cit.*, II, p. 248-154

18. *Ukb.*, VII, p. 374-376, doc. nr. 4577; orig. Arh. St. Cluj-Napoc, Zunfurkunden, I. nr. 2; Șt. Pascu, *Meșteșugurile...*, p. 136

19. *Ukb.*, VII, p. 347, doc. nr. 4577

20. *Ibidem*... eorum statuta predecessibus nostris...

21. *Ukb.*, VII, p. 374, doc. nr. 4577: ...vero et legitimo thoro habeatur matrimonium...

22. *Ukb.*, VII, p. 375

23. *Ibidem*: Martinus Kufferbart, Johannes Gabrielis, arcufices, Iacobus, Mathias, Andreas et Paulus, sellatores, Gregorius, Johannes et Marinus, eruginatores...

24. Șt. Pascu, *Meșteșugurile...*, p. 172; E. Jakab, *op. cit.*, p. 33

Săbiile ardelenene erau de o tehnică superioară, solide, având imprimate pe teacă motive artistice, ce puteau apărea uneori și pe lamă în tehnica demaschinării. Între piesele păstrate la Muzeul de Istoria Transilvaniei din Cluj, care nu au stabilit locul de proveniență și ar putea fi făurite pe plan local, ele fiind descoperite pe raza orașului, se află două săbii inventariate la numerele 7835, respectiv 5975. Prima este o spadă pentru două mâini cu lungimea totală de 176 cm din care lungimea lamei este de 107 cm, iar cealaltă este o sabie de călău datată în sec. XVI-XVII, cu mâner în formă de cruce lung de 25 cm, lungimea lamei fiind de 86 cm și lățimea ei la mâner de 7 cm iar la vârf de 4,5 cm (pe lamă sunt prezente semne ce pot reprezenta o marcă de meșter)²⁵. În privința prețului de vânzare a unei astfel de săbii nu prea avem date, singurele referiri fiind făcute cu privire la taxele vamale percepute pentru comercializarea săbiilor și anume avem în 1478 atestată la Oradea taxa vamală de 1 dinar pentru două săbii²⁶ și la Cluj, la data de 5 iunie 1634, sunt trecute în registrul de vamă 8 legături de săbii în valoare de 24 florini, fiind taxate cu 1 florin și 8 dinari²⁷. Comparativ cu prețul altor arme care nu necesită o prelucrare așa de îngrijită, cum ar fi sulitele, ne putem face o vagă idee în privința prețului unei astfel de săbii în sec. XVI: prețul unei sulite în anul 1556 era de 16 dinari²⁸, iar prețul unui arc era de 100 dinari²⁹, deci ne putem imagina că prețul unei săbii era mult mai mare. Meșterii săbieri cumpărau materia primă mai ales din Trascău, Sălaj, Carei și de multe ori aceasta era sub formă de lame de sabie sub formă brută, gata pentru prelucrare³⁰, dar se achiziționa și sub formă de lingouri (bare scurte de aprox. 60 cm) și sub formă de *fier mărunț* (apro vas) de dimensiuni probabil fixe³¹.

Branșa arcarilor. Informații despre acest meșteșug ne parvin abia din secolul XV când este menționat un anume Jacobo literato fiul lui Gabriel arcarul, ca martor într-un proces; documentul este datat 12 aprilie 1432³². Pomind de la această menționare se poate spune că acest *Gabrielis arcupis* a funcționat ca meșter arcar cândva între anii 1410-1460, dacă considerăm că fiul său nu putea ajunge *diac* la o vârstă mai mică de 20 de ani. Două decenii mai târziu (1453), în registrul parțial al populației plătitore de impozit sunt atestați 3 meșteri arcari: Ioan arcarul, Laurențiu și Grigore arcupis³³, toți trei fiind de origine maghiară, fapt atestat de registrul de impozite care nu conține decât locuitorii maghiari ai Clujului. Grigore *arcupis* primește din partea Magistratului din Cluj 300 dinari pentru trei arcuri confecționate de el³⁴. Coroborând aceste informații reușim să aflăm prețul de vânzare al unui arc la mijlocul secolului al XV-lea, lucru

25. S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 75

26. *Ibidem*, tabelul nr. 2, p. 356

27. F. Pap, *Comerțul transilvănean al Clujului din prima jumătate a sec. XVII în registrele vamale (II)*, în *Acta Musei Napocensis*, XII, 1975, p. 240, n. 91

28. *Ibidem*, tabelul nr. 4, p. 363

29. *Története Tárauladok*, 1882, 2, p. 540

30. *Istoria Clujului*, p. 143; S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 68; Idem, *Orașul Cluj-important centru meșteșugăresc în sec. XVI*, în *Studii*, IV, 1953, p. 141-167; vezi și Arh. St. Cluj, *Socoteliile orașului Cluj*, 1599, 8, XI, p. 22, 24, 26 et passim (mai departe S. O. C.)

31. S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 67; vezi și S. O. C., 1584, 3, XIII, p. 3; 1593, 5, XX, p. 41

32. *Ukb.*, IV, p. 450-461, doc. 2146: ...et Jacobo literato filio Gabrielis arcupis Clusvar...

33. *Története Tár*, 1882, 2, p. 540; S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 85

34. *Története Tár*, 1885, 2, p. 539

important pentru a urmări creșterea prețurilor în secolele viitoare ca urmare probabilă a inflației³⁵. În anul 1565 orașul achită lui Toma arcarul (*Igyarto*) o sumă de bani pentru că a vopsit patru paturi de pușcă (*sedes pixidum*)³⁶.

O organizare a meșterilor arcari nu este atestată decât spre sfârșitul secolului al XV-lea, mai exact în 12 noiembrie 1484, când se organizează în breaslă alături de săbieri, pintenari, scutari, șelari, lăcătuși. Alături de meșterii reprezentanți ai celorlalte branșe apar doi meșteri arcari, Martinus Kufferbart și Johannes Gabrielis, situați în fruntea listei cu numele meșterilor inițiatori ai textului statutelor, de unde putem să tragem concluzia că, la acea dată, arcarii erau situați din punct de vedere economic mai bine decât celelalte branșe ce doreau constituirea noii bresle³⁷.

În sec. XVI meșteri arcari sunt tot mai rar menționați în documente, fiind încetul cu încetul înlocuiți de arbaletari. Arcul și arbaleta (*balista, arcus, iij, armbrust*), deși arme de tragere manuale sau în parte mecanice, s-au menținut până în sec. XVII, când cedează terenul în favoarea armelor de foc.

În colecția Muzeului de Istoria Transilvaniei din Cluj se mai păstrează doar un fragment de arbaletă (nr. inv. 7786) fără siglă de meșter, ceea ce face imposibilă atribuirea ei vreunui centru de producție.

Producerea de săgeți și tolbe pentru acestea era mai mult ca sigur tot sarcina meșterilor arcari și specializarea unora dintre ei doar pe aceste produse nu a dus niciodată la divizarea lor într-o branșă de sine stătătoare, fapt atestat și de numeroase documente în care ei sunt pomeniți alături de arcari sau arbaletari. Numărul mare de săgetari (*telatores*) care poate fi găsit la Cluj în 1453 în rândul populației de neam maghiar a scăzut simțitor în sec. XVI. În această vreme nu se mai găsesc înregistrate dispoziții despre activitatea lor și nici registrele de breaslă, care cuprind un material bogat privind funcția militară a breslelor, nu conțin date referitoare la tolbari și săgetari³⁸.

Branșa scutarilor. Această branșă, cel puțin din punct de vedere al atestării documentare, este slab reprezentată în sec. XIV, ceea ce nu reflectă decât faptul că nu era organizată și ca atare nu apare în documentele epocii. Dovadă a existenței sale anterioare sec. XV stau numeroasele documente care atestă existența scutarilor în orașul Cluj la începutul și la mijlocul sec. XV. Un exemplu elocvent este registrul parțial al persoanelor impozabile (de origine maghiară) din anul 1453, în care apare un anume Valentin *paysgyarto*³⁹ (scutar), care primește suma de 100 dinari pentru un scut cu blazon (*clypeus*)⁴⁰. Un alt scutar, Luca *clipifex*, apare ca martor într-un proces⁴¹: *adduxit fidedignos homines videlicet Cristannum sartorem..., Lucam clipificem...* (s.n.),

35. pentru informații mai detaliate vezi S. Goldenberg, *op. cit.*, tab. 1-5

36. S. O. C., I, X, p. 166-167

37. *Ukb*, VII, p. 374, doc. nr. 4577

38. S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 85

39. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, p. 85; Idem, *Orașul Cluj...*, p. 141; menționarea meseriei prin termenul *paysgyarto* arată clar originea sa maghiară-dacă ar fi fost de origine germană ar fi apărut termenul de *bogner* (vezi pentru nume provenite din meseria practică I. M. Țiplic, *Die Waffenschmiede Zünfte aus Hermannstadt*).

40. *Története Tár.*, 1882, 2, p. 539

41. *Ukb.*, VI, doc. nr. 3254, p. 102-103; Arh. St. Cluj, fond *Arhivele orașului Bistrița*, doc. din 18 IV 1461, trasumpt în doc. din. 11 XI 1461, nr.151

*qui praestitis iuramentis...*⁴². Procesul era între Barthasar Crows și Jacobus Polkyscher, ultimul chemându-i ca martori pe mai sus numiții pentru a-i adevăra spusele în fața Magistratului din Bistrița, care trebuia să judece apelul dintre cei doi clujeni.

Într-un alt document din 24 iulie 1458, care face referire tot la un proces, apare un anume Michael Hawenschylt, parte în procesul cu Cristian Rawas⁴³. Acest proces se judecă în apel tot la Bistrița și Magistratul din Cluj trimite celui din Bistrița datele legate de procesul judecat la Cluj în urma căruia Michael Hawenschylt împreună cu aliații săi trebuia să plătească 20 florini aur iar aceștia declarându-se nemulțumiți au cerut rejudecarea procesului⁴⁴. La 4 august 1458 magistratul din Bistrița, ca for de apel, judecă cauza dintre împricinați și hotărăște că Michael Hawenschylt și aliații săi trebuie să plătească lui Cristian Rawas și familiilor lor 85 dinari pentru 7 dinți spărți și alte răni⁴⁵.

Același Michael Hawenschylt apare menționat în documentul din 26 iulie 1460 ca făcând parte dintr-un grup de cetățeni clujeni care au protestat împotriva interdicției pronunțate de parohul bisericii Sf. Mihail de a se mai înmormânta membrii confraternității dominicană în biserica dominicanilor⁴⁶.

Spre sfârșitul secolului al XV-lea are loc și organizarea branșei scutarilor, care împreună cu arcarii, curelarii, săbierii, etc., își propun alcătuirea unei bresle comune. În textul statutelor din 12 noiembrie 1484 sunt pomeniți trei meșteri scutari, probabil cei care aveau și rolul de conducători ai branșei și anume *Damianus, Benedictus Sedd, Johannes clipeatores*⁴⁷. După cum am relatat mai sus în cadrul breslei toate branșele aveau condiții egale, taxa de admitere era aceeași pentru toți - 3 florini aur și 4 livre de ceară⁴⁸.

În secolul XVI sunt atestați încă numeroși scutari, (deși scutul ca armă de apărare începuse să piardă teren), care, poate tocmai datorită acestui fapt, îndeplineau și alte funcțiuni, cum ar fi aceea de vopsitori. Avem astfel menționați în anul 1565 în orașul Cluj pe Ladislau Paysgyarto, care este plătit pentru că a vopsit două *laureos* (cămășă de zale) și 5 afeturi de tun⁴⁹, Ștefan Paysgyartho, care vopsește și el afete de tun, Ilie Paysgiartho, care vopsește și el 6 table, 6 *laurea* și o damigeană și-l mai avem menționat pe Martin Paysgiartho, care la rândul său vopsește o *laurea* și 4 paturi de pușcă⁵⁰.

Se poate observa din această înșiruire că meșterii scutari și-au extins aria de lucru și în domeniul vopsitului, probabil ca urmare a scăderii cererii de scuturi pe piața armelor, știut fiind faptul că în sec. XVI armele de foc se generalizează.

42. *Ukb.*, VI, p. 103

43. *Idem*, doc. nr. 3131, p. 20-21

44. *Ibidem*, p. 21

45. *Ibidem*, doc. nr. 3133, p. 21-22: ...pro tam vulnerationis plaga et septem dentium excussione quadraginta quinque marcis pecuniarum pro singulis marcis octaginta quinque denarios usuales computandos convictum stare...

46. *Ibidem*, doc. nr. 3225, p. 84

47. *Ukb.*, VII, doc. nr. 4577, p. 374-376

48. *Ibidem*, p. 374

49. S. O. C., 1, X, p. 166

50. *Ibidem*, p. 166-167

Cu toate acestea în mod sigur se mai produceau și scuturi, dacă nu ca arme de apărare, ca obiecte de decor și pentru ținutele de la concursurile de tras cu arcul și arbaleta, organizate periodic de comunitățile breslașe. Tipul de scut din Cluj făurit de breslași nu se deosebea de cel din celelalte orașe transilvane. Se foloseau scuturi ușoare, de formă ovală, boltite, cu capătul superior ascuțit, cu partea de lemn acoperită în exterior cu piele tăbăcită, vopsită, iar pe partea interioară având curele de prindere. Tipul greu, din înzestrarea pedestrașului, era mai masiv, trapezoidal, cu 1,5-2 kg mai greu ca primul⁵¹.

Meșterii armurieri (cei care aveau ca obiect de muncă armele de foc). Materialul documentar care abundă de mențiuni despre arme de foc impune ipoteza existenței la Cluj în sec. XVI a turnătorilor în fier și bronz, a meșterilor care confecționau archebuze, muschete, falconete, tunuri sau care erau în stare să repare și să confecționeze piese pentru asemenea arme. În socotelile orașului sunt menționate o serie de cheltuieli pentru tunuri mici (*manuaria bombardariak*) și puști, precum și sumele achitate pentru acestea lui Martin Beck, Gheorghe Chyge, Ștefan Hwnyady⁵². Mai mult ca probabil că aceștia au fost meșteri turnători și armurieri și nu proprietari de arme, pe care le-au vândut orașului.

Existența unui meșter armurier (Hans Jorg Burghart) este clar atestată în anul 1585, când bistrițenii comandă o armură (Stechharnisch). Din document, datat 12 noiembrie 1585, rezultă că armurierul utiliza la confecționarea armurii plăci de oțel și nituri confecționate de un fierar specialist, că lucra la comandă și după modele cerute sau prezentate de client⁵³. În document se mai spune că Hans Jorg Burghart cere bistrițeanului care comandase armura o amânare de opt săptămâni pe motiv că are mult de lucru și să i se trimită ca model armura altui bistrițean⁵⁴.

O dovadă și mai bună a dezvoltării în orașul de pe Someș, în sec. XVI, a meșteșugului armurăriei, este și faptul că doar cu o singură ocazie clujenii puteau trimite, în 1564, pentru asediul orașului Baia Mare, 200 de bombarde⁵⁵, lucru perfect posibil în cazul în care existau în Cluj meșteri care să poată asigura întreținerea acestora.

Pentru a doua jumătate a secolului XVI avem atestată turnarea unor tunuri de calibru mic din bronzul provenit din topirea a 100 de candelabre confiscate de la mănăstiri⁵⁶.

În prima jumătate a sec. XVI armele de foc dominante în Transilvania erau: archebuza (*pixis, pixis manualis, pixis barbata, Ganzhacken sau Hachenbückse*),

51. vezi mai pe larg la J. Bielz, *Die Hermannstädter Tartschen*, în *Mitteilungen aus dem Baron Brukentalische Museum*, III, 1915, p. 37-40

52. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI...*, p. 80; S. O. C., VIII, p. 63; vezi și Arh. St. Cluj, *Liber civitatis colosvarienis*, III, p. 81-82, unde este atestată o interdicție de vânzare a produselor armurierilor clujeni în Țara Românească, lucru ce atestă o producție în acest domeniu destul de mare, care permite vânzarea produselor pe o piață aflată la mare distanță de Cluj.

53. ...strach blech u. negel...altie zum drotzky schmieden lassen..., Arh. St. Cluj, fond *Arhiva orașului Bistrița*, nr. 77

54. Arh. St. Cluj, fond *Arhiva orașului Bistrița*, nr. 77

55. *Istoria Clujului*, p. 141

56. Arh. St. Cluj, *Decretum dominorum centumvirorum (1556-1557)*, mss, p. 167 (doc. din 9 VII 1562)

formată dintr-o țevă de fier cu un „detunător” (Zündloch) și un cârlig în partea inferioară a țevii, cu ajutorul căruia arma este fixată pe o furcă fixă; la sfârșitul secolului arcebuza va fi încetul cu încetul secundară sau chiar înlocuită de muscheta cu închizător cu fitil (Luntenschloss) și mai târziu cu închizător rotativ (Randschloss) de un calibru mai mare, ca arcebuza cu pat de lemn și tunul de calibru mic sau falconeta (*bombarda, falconeta, minores bombarde, falcones bombardice*)⁵⁷. Numărul meșterilor care confecționau astfel de arme a fost destul de mic, cel puțin până în a doua jumătate a sec. XVI, mai mic decât al meșterilor săbieri sau arcari, căci armele de foc nu ocupaseră încă în sec. XVI locul pe care îl vor deține în balistica din secolele următoare. Achiziționarea unor astfel de arme în/de către orașul Cluj, spre sfârșitul sec. XVI, este des înregistrată în Socotelile orașului⁵⁸.

Dintre armele de foc sigur databile din Cluj și care pot fi produse ale unor meșteri locali, s-au păstrat mai multe tunuri de calibru mic din care unul prezintă o importanță mai mare, prin faptul că avem pe el o inscripție - H.M. 1593 - probabil sigla meșterului și anul fabricării acestui tun de oțel, cu ornamente de bronz; caracteristicile sale sunt: lungimea țevii = 91 cm, diametrul la gura țevii = 9,7 cm, iar în partea opusă = 11 cm, calibrul = 4,75 cm⁵⁹.

Implicarea breslelor armurierilor în dotarea, întreținerea și apărarea fortificațiilor orașului Cluj respectă tipicul existent și în celelalte orașe puternice din centrul și sudul Transilvaniei. Fortificațiile Clujului în sec. XVI erau constituite din ziduri crenelate, prevăzute cu tunuri și bastioane puternice, ce erau încredințate spre apărare breslelor. Avem atestată în Cluj pentru sec. XVI existența unui turn al săbierilor (cunoscut și sub numele de Poarta Turzii - *Tordaer Tor* s.n.)⁶⁰, primul aflându-se în capătul străzii Heilligeistagasse (Str. Petroșani) în apropierea intersecției acesteia cu strada Kinizsigasse (Str. Pavel Chinezu), iar al doilea, cel al săbierilor, se afla în capătul străzii Tordaergasse (Str. Universității), în apropierea bisericii iezuiților⁶¹. Faptul că una din porțile orașului se afla în apărarea săbierilor arată, cât se poate de clar, că aceasta, la data respectivă, avea o situație economică foarte bună, ce-i putea permite întreținerea unui turn așa de important în geografia fortificațiilor cetății.

Pe lângă prevederile din statutele breslelor cu privire la obligațiile militare⁶² ale membrilor lor, armurierii erau obligați să asigure cu armament mai întâi turnurile orașului,

57. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, p. 78

58. vezi S. O. C., 1564, I, X, p. 23; 1582, 3, VIII, p. 48 și Arh. St. Cluj, doc. f. III, nr. 6

59. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, p. 79; pentru informații mai detaliate asupra armelor de foc din sec. XV-XVIII vezi: W. Boenheim, *Handbuch der Waffenkunde des Waffenwesens in seiner historischen Entwicklung vom Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*, Leipzig, 1890; A. Hoff, *Feuerwaffen*, I-II, Braunschweig, 1969; E. Roman, *Arme de foc portative în colecțiile Muzeului Brukenthal sec. XV-XVIII. Catalog*, Sibiu, 1981.

60. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, p. 211-212; P. Niedermaier, *Der mittelalterliche Städtebau in Siebenbürgen, im Banat und im Kreischgebiet, Teil I. Die Entwicklung vom Anbeginn bis 1241*, Heidelberg, 1996, p. 136-137, fig. 107

61. P. Niedermaier, *op. cit.*, p. 137

62. Fiecare meșter breslaș era obligat să facă de strajă sau să participe la lupta sub pedeapță plătită unei amenzi echivalente cu taxa de admitere în breaslă sau a excluderii. În timp de pace turnul era păzit ziua de meșteri, iar noaptea de doi (Arh. St. Cluj, *Protocolul orașului Cluj, 1585-1605*, p. 240). În timp de război meșterii erau obligați să se îndrepte spre turnul încredințat în apărare de îndată ce primeau ordine în acest sens din partea judeului. Pentru mai multe detalii vezi R. Rösler, *Beitrag zur Geschichte des Zunfswesens. Alter Zunfswesen in Hermannstadt bis zum Jahre 1526*, Sibiu, 1912; G. Rajka, *A kolozsvári szaboczek története*, Cluj, 1913; Șt. Pascu, *Meșteșugurile...*, p. 327-335; S. Goldenberg, *Clujul medieval*, 95 sqq.

fiind de asemenea obligați să asigure repararea acestui armament depozitat. În anul 1502 fiecare breaslă avea impusă o contribuție de 50 dinari pentru întreținerea fortificațiilor, dar în 1517 Ludovic II îi scutește pe clujeni de această taxă pentru ca să-și poată reface și completa sistemul de fortificații⁶³.

Toate aceste scurte referiri ne arată că armurierii clujeni, chiar dacă nu au deținut un rol economic important în viața Clujului medieval, au fost puternic implicați în activitățile ce priveau apărarea cetății, fie în mod direct în luptă, fie mai ales prin aprovizionarea cu arme și întreținerea acestora. Din inventarele și registrele de breaslă ale breslei argintarilor⁶⁴, dacă le luăm numai pe acestea, ne putem da seama cât de bine erau aprovizionate turnurile și chiar dacă nu toate acele arme erau de proveniență clujană (fiind aduse multe și din Polonia) ele erau sigur reparate de către meșterii clujeni.

63. *Clujul medieval*, p. 42

64. Arhiva Istorică a Academiei, filiala Cluj, fond *Registrul breslei argintarilor*, 1549-1582, f. 64.

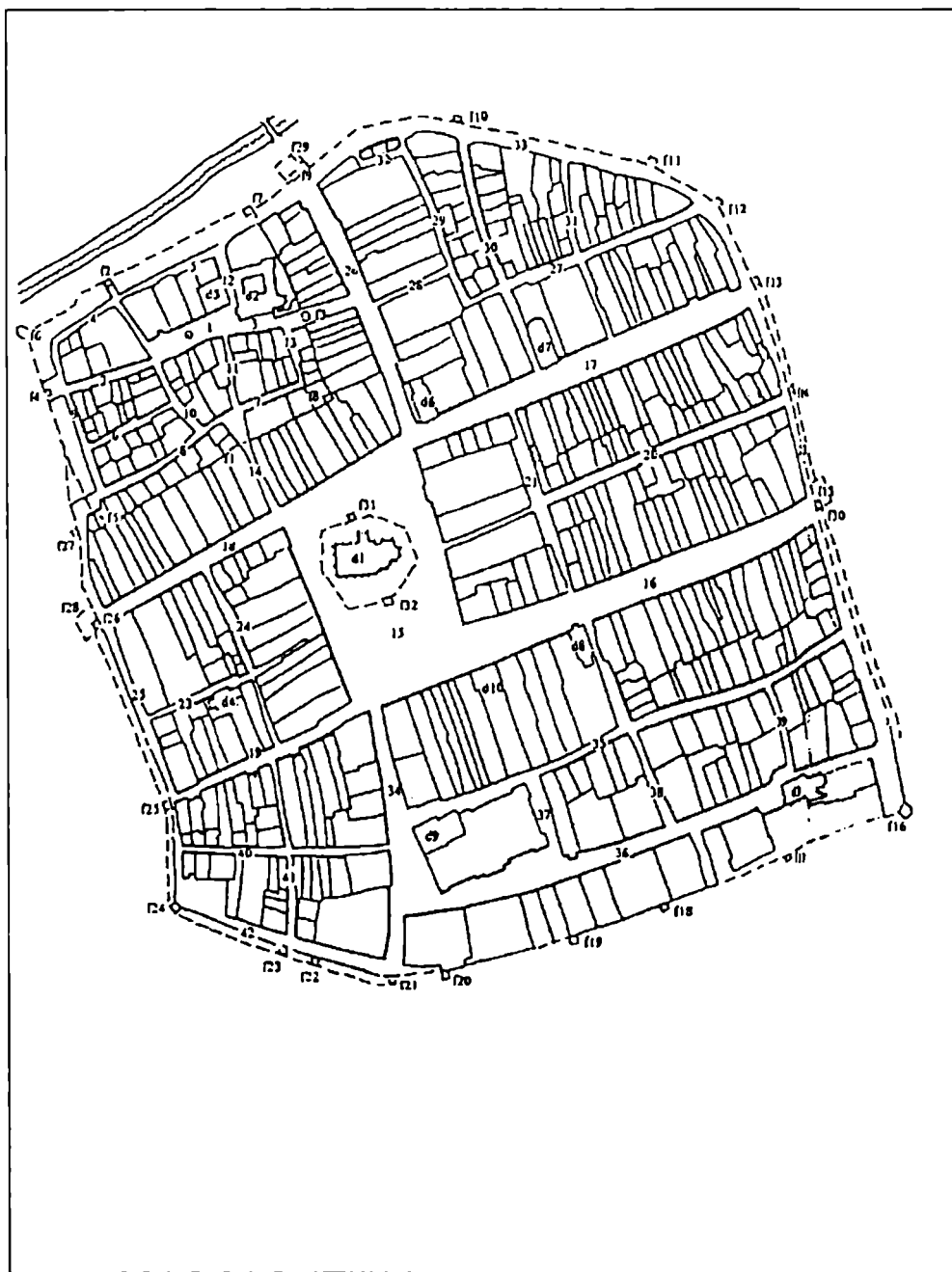

Fig. 1. Planul oraşului Cluj – după P. Niedermaier

– f21 – Turnul săbierilor

– f27 – Turnul fierarilor

***DIE WAFFENSCHMIEDE ZÜNFTE AUS HERMANNSTADT, KLAUSENBURG
UND KRONSTADT UND IHRER MILITÄRFUNKTIONEN.
DIE WAFFENSCHMIEDE ZÜNFTE AUS KLAUSENBURG (14. - 16. JH.)***

Zusammenfassung

In den 14.-16. Jh. kannte der Befestigungsbau ein sehr großen Ausmaß in Siebenbürgen, einerseits wegen der Zunahme des osmanischen Gefahres, andererseits wegen dem Wunsch der Adligen und der Verwaltung der sächsischen Bürger sich ihre Autonomie gegenüber den ungarischen Königstürmen durchzusetzen.

Die Zünfte der Klausenburger Waffenschmiede, neben den anderen Zünften, hatten einen bedeutenden Beitrag zur Befestigung und Verteidigung der Stadt. Durch den Zünftenstatut wurden die Zünfter verpflichtet an dieser Tätigkeit teilzunehmen, sowohl wirtschaftlich, wie physisch.

Abbildungsverzeichnis:

Abb. 1. Stadtplan von Klausenburg - nach P. Niedermaier

f21 - Schwertfegerturm

f27 - Schmiedturm